

ACTIEF OUDER WORDEN

Visie van de Vlaamse Ouderenraad

ACTIEF OUDER WORDEN

Visie van de Vlaamse Ouderenraad

Inleiding

In alle Europese landen leven mensen langer en gezonder. De bevolking vergrijsst. Als antwoord op de 'uitdagingen en kansen' die deze demografische evolutie meebrengt, wil de Europese Unie in 2012 het 'Actief ouder worden en de solidariteit tussen de generaties' promoten. Zij vertrekt daarbij van de definitie van 'Active ageing' van de Wereldgezondheidsorganisatie. Concreet wordt dit door de Europese instanties vertaald in volgende doelstellingen:

- het terugdringen van vroeg met pensioen gaan: oudere werknemers moeten gestimuleerd worden om langer te blijven werken
- het terugdringen van sociale uitsluiting van ouderen door het stimuleren van actieve deelname aan de samenleving
- het verbeteren van de gezondheid van oudere mensen

Het spreekt vanzelf dat de Vlaamse Ouderenraad aan dit thema niet kan voorbijgaan. De ouderenweken van 2012 en 2013 zullen dan ook in het teken staan van het 'Actief ouder worden en de solidariteit tussen de generaties'. De Vlaamse Ouderenraad wil daarbij uitgaan van een duidelijke eigen visie op dit thema. De Vlaamse Ouderenraad kijkt actief ouder worden vanuit het oogpunt van de ouderen en formuleert de gevolgen voor het ouderenbeleid.

1. Actief ouder worden als maatschappelijk antwoord op de vergrijzing

'Actief ouder worden' kan een afdoend antwoord zijn op de maatschappelijke vragen die de vergrijzing oproept. Dit actief ouder worden mag zich echter niet beperken tot de jongere en vitale ouderen en kadert best in een visie op de levensloop die past in de moderne samenleving.

1.1. Actief ouder worden volgens ieders mogelijkheden

De Vlaamse Ouderenraad kijkt actief ouder worden vanuit de competenties van elke persoon bij het omgaan met de voortdurend wisselende levenssituaties. Actief ouder worden is een adequaat antwoord op de vergrijzingsproblematiek op voorwaarde dat rekening gehouden wordt met de mogelijkheden van alle ouderen. Elke oudere moet ertoe aangezet worden, maar ook effectief de kans krijgen, om binnen zijn specifieke levensomstandigheden zijn competenties aan te wenden om 'goed' ouder te worden en in de mate van het mogelijke op verschillende wijzen bij te blijven dragen tot een betere samenleving.

1.2. Ouder worden en levensloopvisie

De Vlaamse Ouderenraad is van oordeel dat voorgaande opvatting en de vergrijzing van de samenleving een nieuwe visie op de levensloop noodzakelijk maken. Een visie die het op dit ogenblik impliciet nog veelvuldig gehanteerde 'kostwinnersmodel' vervangt. Daarin zijn de verschillende levensfasen minder strikt op basis van de chronologische leeftijd afgebakend. Leren, werken, zorg en rusten zijn niet langer in hoofdzaak beperkt tot één levensfase. Binnen deze visie is het ouder worden niet langer een toestand die op 60 of 65 jaar begint en een beperkt aantal jaren duurt, maar eerder een proces dat voor iedereen op een ander tijdstip begint en op verschillende wijze verloopt. Dit ouder worden wordt door elke oudere zelf actief, maar individueel verschillend, ingevuld, naargelang ieders levensomstandigheden en mogelijkheden en met diverse activiteiten: leren, betaald of vrijwillig werk, zorg- en hulpverlening, sociaal-culturele activiteiten, politieke participatie, recreatie en sport.

Dit actief ouder worden is echter maar mogelijk onder bepaalde voorwaarden:

- a) Ouderen moeten gedurende hun leven de kans krijgen en deze ook grijpen om een voldoende productieve bijdrage aan de samenleving te leveren, met inbegrip van periodes van zorgverlening voor kinderen of ouders. De keuze om minder of niet meer betaald te werken is niet gekoppeld aan het bereiken van een bepaalde leeftijd maar aan een bepaalde loopbaan die afhankelijk is van de min of meer belastende aard van de gepresteerde arbeid.
- b) Het overheidsbeleid moet de omstandigheden scheppen die actief ouder worden voor iedereen, en met name de financieel, lichamelijk of geestelijk kwetsbare ouderen, mogelijk maakt.

1.3. Actief ouder worden op verschillende levensdomeinen en voor iedereen

1.3.1. (Langer) werken

In het algemeen kunnen ouderen inderdaad langer werken en er zijn niet weinig ouderen die het willen. Zij zijn immers ook langer geestelijk en lichamelijk gezond en beschikken over een ervaring die in vele jobs van groot nut is. Het is dus goed dat langer werken gestimuleerd wordt. Wel is het noodzakelijk om hierbij rekening te houden met een aantal beperkingen en voorwaarden.

Ten eerste: niet alle ouderen kunnen langer werken of even lang aan de slag blijven. Denk maar aan bepaalde zware beroepen, aan mensen die heel vroeg aan hun beroepsloopbaan zijn begonnen of aan mensen die werken moeten combineren met een min of meer zware zorglast. Het aanmoedigen van langer werken zal dus op een gedifferentieerde wijze moeten gebeuren. Het logische criterium om te bepalen wanneer iemand de mogelijkheid krijgt om met betaalde arbeid te stoppen, is hierbij niet het bereiken van een bepaalde pensioenleeftijd die voor iedereen dezelfde is. Wel dat men een bepaald aantal jaren moet gepresteerd hebben, afhankelijk van de aard van het werk en de zorglast die men op zich heeft genomen.

Ten tweede is het evident dat langer werken ook veronderstelt dat werkgevers ouderen niet tegen hun wil ontslaan op basis van hun leeftijd, dat er bij- of herscholingskansen zijn voor ouderen die willen blijven werken, dat er meer mogelijkheden zijn voor oudere werknemers om meer aangepast werk te doen en dat er een werkaanbod is voor ouderen die terug willen gaan werken.

Ten derde kan een versoepeling of afschaffing van de regeling 'toegelaten arbeid' de kansen van ouderen om actief te blijven vergroten maar mag dit nooit dienen als voorwendsel om de pensioenen laag te houden.

Ten vierde mag een beleid dat gericht is op het meer en langer verrichten van betaalde arbeid door ouderen de vrijwillige inzet en de onbetaalde zorg- en hulpverlening door ouderen niet ontmoedigen. Deze vrijwillige inzet is even belangrijk als het langer werken.

1.3.2. Gezondheid, zorg voor zichzelf en voor anderen

De vergrijzing en de vergrijzing binnen de vergrijzing brengen een groter aantal zorgbehoevende ouderen met zich mee, ondanks de gezondere levensverwachting. Noodzakelijkerwijs zal professionele zorg aangewezen zijn als aanvulling van mantelzorg en vrijwilligerswerk.

Actief ouder worden heeft in deze evolutie van de zorg verschillende betekenissen. Vooreerst leidt actief ouder worden tot een betere gezondheid en is het een vorm van preventie. Gezonde mensen kunnen langer actief zijn en wie actief is, blijft langer gezond. Het is de vertaling van de eigen verantwoordelijkheid van de ouderen in de zorg.

Verder spelen actieve ouderen als vrijwilligers en mantelzorgers een onmisbare rol in de zorg. In het huidige vergrijzingsdebat en het activeringsdiscours komt deze vorm van actief zijn echter niet altijd tot zijn recht. In een activeringsbeleid dat te eenzijdig de nadruk legt op langer werken wordt onvoldoende aandacht besteed aan de hulp- en zorgverlening die door ouderen, vooral oudere vrouwen, wordt gegeven. Enerzijds wordt gewezen op de (financiële) beperkingen van de professionele zorg voor ouderen en pleit men voor de vermaatschappelijking van de zorg. Anderzijds moeten we met zijn allen langer gaan werken en lijkt men de mogelijkheden die er zijn om zorg en arbeid te combineren sterk te willen beperken.

Tot slot moet actief ouder worden ook een betekenis hebben voor zorgbehoevende ouderen. De zorg moet dusdanig zijn dat de competenties van zorgafhankelijke ouderen worden ondersteund om zo lang mogelijk de regie te behouden over hun eigen leven.

1.3.3. De zilveren economie (silver economy) en de oudere consument

Een behoorlijk aantal ouderen stelt het financieel goed. Dit geeft aanleiding tot een groeiende aandacht voor de oudere consument en het ontstaan van een 'seniorenmarkt'.

Het positieve hieraan is dat meer en meer producten en diensten ontwikkeld worden die afgestemd zijn op de specifieke noden van ouderen die hen de mogelijkheid geven om actiever te leven. Men kan hier denken aan de toeristische sector maar ook aan domotica, geneesmiddelen, allerlei hulpmiddelen (elektrische fiets, leesloep, hoorapparaten, ...), vervoer- en boodschappendiensten, tijdschriften ...

Maar er zijn ook vraagtekens. Niet al deze producten en diensten zijn beschikbaar voor ouderen die het financieel minder goed stellen. En sommige ervan - denk maar aan de anti-ageing-industrie - dragen bij tot een onrealistische beeldvorming rond het ouder worden. Zij worden gepresenteerd als middelen om het ouder worden tegen te gaan en scheppen de illusie dat men jong kan blijven. Dit draagt niet bij tot een realistische manier van actief ouder worden. Actief ouder worden betekent in deze context ook: een kritische consument zijn.

1.3.4. De actieve oudere burger

De laatste decennia doet zich op politiek vlak een merkwaardige paradox voor: politici bepleiten het actief ouder worden terwijl de ouderen op politiek vlak weinig kansen tot participatie krijgen. Actief ouder worden is meer dan de stemplicht volbrengen.

Ten eerste zouden ouderen een sterkere rol moeten krijgen en opeisen in regeringen en parlementen, op plaatsen waar ook voor hen belangrijke beslissingen worden genomen.

Ten tweede kunnen zij ook actiever worden binnen politieke partijen, wat niet betekent dat zestigers automatisch verwezen hoeven te worden naar de seniorenafdeling van hun politieke partij.

Ten derde is er een rol weggelegd voor ouderen in het middenveld via ouderenverenigingen en adviesraden op de verschillende beleidsniveaus.

1.3.5. Sociale en culturele participatie van ouderen

Gezin en familie, buurt- en verenigingsleven en andere vormen van sociale en culturele participatie blijven een niet te verwaarlozen aspect van het actief ouder worden. Zij zorgen niet alleen voor mogelijkheden tot sociaal, geestelijk en lichamelijk actief blijven, hetgeen essentieel is voor het welbevinden van ouderen. Zij bieden ook kansen tot de actieve, vrijwillige bijdrage van ouderen aan een solidaire samenleving door allerlei vormen van vrijwilligerswerk en zorg- of hulpverlening.

Om dit blijvend mogelijk te maken is aandacht nodig voor de financiële aspecten van sociale en culturele participatie, de mobiliteit en de communicatiemogelijkheden van ouderen.

1.3.6. Levenslang leren

Om actief ouder worden mogelijk te maken in de context van de moderne samenleving is het nodig dat ouderen kansen krijgen om te leren, zich bij te scholen of om te scholen. Niet alleen om aan het werk te kunnen blijven of terug werk te vinden. De zorg voor zichzelf en voor anderen, vrijwilligerswerk, sociaal-culturele en politieke participatie, zich kritisch als consument opstellen, de communicatie met kinderen, kleinkinderen, familie en vrienden die soms ver weg wonen, het mobiel blijven, het nuttig gebruik kunnen maken van nieuwe producten en diensten, enzovoorts kunnen met zich meebrengen dat men zich op zeker ogenblik bijkomende of nieuwe kennis, vaardigheden en attitudes wil verwerven of eigen maken.

Bovendien kan actief ouder worden ook inhouden dat ouderen zelf hun verworven kennis, vaardigheden en attitudes doorgeven aan jongeren en aan elkaar, op het werk of daarbuiten. Iedereen kan immers zowel leraar als leerling zijn.

En tot slot kan het leren op zich, als persoonlijke verrijking, een vorm zijn van actief ouder worden: een taal leren, een kookcursus of een lessencyclus in de seniorenacademie volgen, een universitair of ander diploma halen.

1.3.7. Gelijke kansen op actief ouder worden

Een enge opvatting over actief ouder worden kan leiden tot uitsluiting van zorgbehoevende, zieke of gehandicapte oudere personen of ouderen in armoede. Om uitsluiting te voorkomen, dient actief ouder worden gerelateerd te worden aan de mogelijkheden van elke oudere. Belemmeringen moeten in de mate van het mogelijke weggewerkt worden en indien dit niet mogelijk is, dienen deze ouderen op ondersteuning en begeleiding te kunnen rekenen.

1.3.8. Solidariteit tussen de generaties

Iedere generatie draagt bij aan het welzijn en de welvaart van de andere. Daarbij heeft elke generatie haar mogelijkheden en beperkingen. In deze context is de overtuiging gegroeid dat het beter benutten van het potentieel van elke generatie het best mogelijke antwoord is op de uitdagingen van een samenleving die vergrijst. De bijdrage die actieve ouderen, zo mogelijk tot op hoge leeftijd, leveren aan de welvaart en het welzijn van iedereen betekent een verlichting voor de andere generaties.

Actief ouder worden is in essentie solidariteit tussen de generaties. Langer werken draagt bij tot de betaalbaarheid en de sociale houdbaarheid van dat wettelijk pensioenstelsel en de ouderenzorg. Het pensioenstelsel als repartitiestelsel is de concrete uitdrukking van de solidariteit tussen de generaties.

Naast voorgaande macrosolidariteit is er de mantelzorg, het vrijwilligerswerk en allerlei rollen waarin ouderen de jongere en de oudere generaties steunen.

De transfers van de oudere generaties naar de jongere generaties in de gezinnen zijn eveneens een uiting van solidariteit tussen de generaties.

Het naar voren halen van de positieve rol die ouderen spelen in de samenleving kan de solidariteit tussen de generaties alleen maar bevorderen. Met een goede zelfzorg en allerhande activiteiten blijven de fitheid en gezondheid beter bewaard. Dit maakt de ouderen minder afhankelijk van de jongere generaties en is op die manier een meerwaarde van actief ouder worden.

Tijdens de activiteiten is er bovendien contact met andere mensen, mogelijk mensen van verschillende leeftijden. Dit bevordert de samenhang en tegelijkertijd het psychisch welbevinden.

Kortom, actief ouder worden schept meerwaarde die alle generaties ten goede komt, wat de beste basis is voor onderlinge solidariteit.

2. Gevolgen voor het ouderenbeleid

Het aanmoedigen van actief ouder worden veronderstelt een inclusief en gecoördineerd ouderenbeleid waarbij in de verschillende beleidsdomeinen rekening wordt gehouden met de betekenis van actief ouder worden.

Binnen dit kader vergt actief ouder worden specifieke aandacht voor:

a) Sociale beschermingssystemen gebaseerd op intra- en intergenerationele solidariteit die armoede voorkomen en lenigen, aangepaste pensioenen verzekeren en duurzaamheid van de pensioenstelsels zowel voor de huidige, als de toekomstige generaties.

b) De toegang tot kwaliteitsvolle, betaalbare en toereikende sociale en gezondheidsdiensten moet verzekerd blijven tijdens de gehele levensloop. Van de overheid mag worden verwacht dat zij, in het kader van haar gezondheidsbeleid, meer doet dan campagnes opzetten en steunen om iedereen aan te zetten om actief te blijven. Op alle vlakken moet zij de noodzakelijke goede voorwaarden scheppen opdat jong en oud op een verantwoorde manier fysiek actief zouden kunnen zijn. Verder moet informele zorg gepromoot en ondersteund worden. Ook is bijzondere aandacht nodig voor preventie, zo lang mogelijk thuis kunnen wonen, mantelzorg en een zorgverlening die ouderen stimuleert om zijn of haar competenties aan te wenden om zo autonoom mogelijk te leven. Actief ouder worden impliceert dat gebruikers en hun mantelzorgers inspraak krijgen in de keuze van zorg. Zelfsturing van deze zorg moet mogelijk blijven gedurende heel het zorgproces.

c) Een tewerkstellingsbeleid dat reële kansen geeft aan ouderen die aan het werk willen blijven of terug werk zoeken en dat de combinatie van zorg en arbeid mogelijk maakt in het laatste deel van de beroepsloopbaan zonder gevolgen voor het latere pensioen.

Dit beleid impliceert ook dat men werkgevers stimuleert om ouderen te werk te stellen.

d) Een cultuur-, sport- en onderwijsbeleid dat kansen biedt tot actiever ouder worden. Dit houdt o.m. in: erkenning en waardering van het vrijwilligerswerk en de zorg- en hulpverlening van ouderen in gezins- en familiaal verband, blijvende ondersteuning van het verenigingsleven, een specifiek beleid inzake sport en bewegen voor ouderen, de verdere ontwikkeling van de oudereneducatie.

e) Een mobiliteits- en toegankelijkheidsbeleid dat aandacht heeft voor de specifieke behoeften van ouderen.

f) Een versterking van de actieve rol van ouderen in de politieke besluitvorming. Dit impliceert het verhogen van de reële kansen van ouderen om politiek actief te blijven of te worden in regeringen, parlementen en politieke partijen en de erkenning van de rol van het 'ouderenmiddenveld' (de ouderenorganisaties) via ouderenadviesraden op alle beleidsniveaus. Deze middenveldorganisaties moeten bovendien erkend worden als consumentenorganisaties en gebruikersorganisaties in de zorg.

g) Zowel omwille van de meerwaarde dat het creëert als omwille van het bevorderen van de cohesie tussen de generaties, mag men verwachten dat de overheid, op alle beleidsniveaus, doelgericht inspanningen levert om het actief ouder worden te versterken. Hetzelfde kan worden verwacht t.a.v. het bevorderen van de solidariteit tussen de generaties.

Tot slot

De Vlaamse Ouderenraad ondersteunt een beleid dat actief ouder worden situeert vanuit de totale levensloop van mensen. Dit bevordert een positievere beeldvorming rond ouder worden en is noodzakelijk voor het welbevinden van ouderen en het bieden van een antwoord op de uitdagingen en kansen die de vergrijzing van onze samenleving met zich meebrengt. Ouder worden wordt dus niet meer beschouwd als een restfase of een rustperiode. Goed ouder worden en de solidariteit tussen de generaties houden in dat ouderen hun deel doen van de productieve arbeid, voor zichzelf zorgen en zorgen voor anderen, alsook sociaal, cultureel en politiek blijven participeren.

Mits het opnemen daarin van de eigen verantwoordelijkheid kunnen ouderen van de overheid verwachten dat de voorwaarden gecreëerd worden om actief ouder worden voor iedereen mogelijk te maken.

